

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN BOG'LIQ TAHLIL VA DASTLABKI BAXOLASH ISHLARI

*Toshkent TMC institute Pedagogika va
psixologiya kafedrası o'qituvchisi
Eshmamatova Sitara Tuyg'un qizi
TMC institute talabasi
Shavkatova Zilolaxon Ibroxim qizi*

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalar bilan bog'liq tahlil va dastlabki baholash ishlari mamlakatimizda ijtimoiy himoya va ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu guruhdagi bolalarning ehtiyojlarini aniqlash, ularni jamiyatga moslashishini ta'minlash va ular uchun zamonaviy yordam tizimlarini yaratish borasida amalga oshirilayotgan tadbirlarning asosi bo'lib xizmat qiladi. Imkoniyati cheklangan bolalar nafaqat ularning jismoniy yoki ruhiy sog'ligiga, balki ularning ijtimoiy hayotga integratsiyasi, ta'lim olish va shaxs sifatida rivojlanishiga olib keladigan qiyinchiliklarga ega bo'lishi mumkin. Shuning uchun ham, ularni dastlabki ko'rik va baholash jarayoni yordamida aniqlash va kerakli yordamni tashkil qilish juda muhimdir.

Kalit so'zlar: imkoniyati cheklangan bolalar, jamiyat, baholash, integratsiya, ta'lim, ehtiyojlar, himoya, muassasalar, qobiliyatlar.

Dastlabki baholash — bu imkoniyati cheklangan bolalarning holatini to'liq tushunish, ularning individual imkoniyatlari va qiyinchiliklarini aniqlash uchun olib boriladigan tizimli jarayon. Bu jarayon psixologik, tibbiy, pedagogik va ijtimoiy baholashni o'z ichiga oladi. Baholash orqali bolaning qanday qo'llab-quvvatlash tizimiga muhtojligi aniqlanadi va shu asosda uning ta'lim muhitiga moslashtirish yo'llari ishlab chiqiladi. O'tkaziladigan tahlil, bolalar uchun samarali rehabilitatsiya va inklyuziv ta'lim tizimini tashkil etishda dastlabki ma'lumotlarni beradi. Tahlil jarayonida birinchi navbatda bolaning sog'liq holati, rivojlanish darajasi, ijtimoiy muhit bilan aloqasi, o'rganishga bo'lgan qobiliyatlari va ruhiy holati o'rganiladi. Ushbu ma'lumotlar mutaxassislar jamoasi tomonidan — shifokorlar, psixologlar, pedagoglar hamda ijtimoiy xodimlar tomonidan yig'iladi. Bu multidistsipliner yondashuv imkoniyati cheklangan bolalarning har tomonlama baholanishini ta'minlaydi va ularning shaxsiy ehtiyojlarini aniqroq belgilashga yordam beradi. Shuningdek, baholash jarayonida oila a'zolari, maktab va jamiyat muhitining holati ham tahlil qilinadi, chunki bola rivojlanishida ular muhim rol o'ynaydi.[1]

O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalarni dastlabki baholash hamda tahlil qilish tizimi so'nggi yillarda ancha rivojlandi. Hukumat tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar ushbu jarayonni yaxshilash va monitoring qilish, tegishli xizmatlarni takomillashtirishga qaratilgan. Masalan, inklyuziv ta'limni rivojlantirish borasida ko'plab loyihalar amalga oshirilmoqda, ularning asosiy maqsadi imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy ta'lim muassasalariga integratsiya qilishdir. Bunda dastlabki baholash jarayoni bolaning haqiqiy qobiliyatlari va ehtiyojlariga muvofiq ta'lim shaklini tanlash imkonini beradi. Baholash va tahlil jarayonida zamonaviy diagnostic va test metodologiyalari qo'llaniladi, bu esa natijalarining aniq va ishonchli bo'lishiga xizmat qiladi. Shuningdek, chet el tajribasini o'rganish va yurtimiz sharoitiga moslashtirish orqali baholash jarayoni doimiy ravishda takomillashtirib borilmoqda. Bu esa imkoniyati cheklangan bolalar uchun individual ta'lim rejalarini ishlab chiqishda eng sifatli asos bo'lib xizmat qiladi. Har bir bola uchun yaratiladigan shaxsiy yondashuv uning ijtimoiy faolligini oshirishga, o'zini ifoda etish imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradi.[2]

Dastlabki baholash jarayoni jarayonida ota-onalar va oilalar bilan ham yaqindan ishlash zaruriyat tug'iladi. Oilaviy muhit va yondashuv bolaning rivojlanishida muhim omildir. Shu sababli mutaxassislar ota-onalarni ham qo'llab-quvvatlash vazifasini bajaradilar, zarur hollarda psixologik yordam ko'rsatadilar va ular bilan muloqot orqali bolalarning ta'lim jarayoniga jiddiy yondashilishini ta'minlaydilar. Oilalarning anglashuvi va hamkorligi bolalarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlashda ijtimoiy xizmatlar, sog'liqni saqlash tashkilotlari, ta'lim muassasalari va nodavlat notijorat tashkilotlari hamkorligi zarur. Har bir sohaning o'z roli va mas'uliyati mavjud bo'lib, ular o'zaro aloqada bo'lib, bolalar uchun mukammal qo'llab-quvvatlash tizimini tashkil qiladilar. Bu esa imkoniyati cheklangan bolalarning hayot sifatini yaxshilashga ko'maklashadi, ularga teng imkoniyatlar yaratadi. Shu ma'noda, tahlil va dastlabki baholash jarayoni kompleks va tizimli yondashuvni talab qiladi.[3]

Ta'lim muassasalarida amalga oshirilayotgan dastlabki baholash imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv tizimlarga moslashtirishda, ularni umuman jamiyat hayotida faol ishtirok etishga tayyorlashda strategik ahamiyatga ega. Muhim jihati shundaki, baholash natijalari asosida tayyorlanadigan rehabilitatsiya va rivojlantirish dasturlari bola hayotidagi ijobiy o'zgarishlarni ta'minlaydi. Shuningdek, bu jarayon talabalarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda individual o'qitish metodikalarini ishlab chiqish imkonini beradi. O'zbekiston respublikasida imkoniyati cheklangan bolalar bilan bog'liq tahlil va dastlabki baholash ishlari doirasida xalqaro tajriba ham izlanmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda respublikada ushbu sohaga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu loyihalar orqali malakali kadrlarni tayyorlash, diagnostika

vositalarini joriy qilish va zamonaviy qo'llanmalarni ishlab chiqish amalga oshiriladi. Natijada, baholash sifati va samaradorligi oshib, imkoniyati cheklangan bolalar uchun ko'rsatiladigan yordam sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Yana bir muhim jihat shundaki, imkoniyati cheklangan bolalar tahlili va baholash jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish kengaymoqda. Elektron registrlar, maxsus dasturiy ta'minotlar, onlayn platformalar orqali yig'ilgan ma'lumotlar tahlili yanada tizimli va oson amalga oshiriladi. Bu esa vazirliklar va muassasalarga tezkor va samarali qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, bu jarayonlarning oshkoraligi va boshqaruvni takomillashtirishga yordam beradi.[4]

Imkoniyati cheklangan bolalarni qo'llab-quvvatlash tizimida ijtimoiy muhitning ham o'рни katta. O'zbek jamiyatida inklyuzivlik tamoyillarini keng miqyosda tatbiq etish, nogironligi bor shaxslar haqidagi ilg'or ijtimoiy fikrni shakllantirish ishlari davom etmoqda. Bu jarayonda dastlabki baholash natijalari asosida qo'yilgan oilaviy va ijtimoiy tavsiyalar bolalarning jamiyatga yaxshiroq moslashuvini ta'minlaydi. Ta'lim tizimida imkoniyati cheklangan bolalar uchun maxsus va inklyuziv ta'lim muassasalari faoliyatining samarali tashkil etilishi uchun muntazam ravishda tahlil va baholash jarayonlari olib borilishi shart. Bu jarayonlar bolalar holatidagi o'zgarishlarni to'g'ri baholash va ularning ehtiyojlariga mos yangi dasturlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shuningdek, mutaxassislar uchun doimiy malaka oshirish va metodik qo'llanmalar tayyorlash imkoniyati ham yaratiladi.[5]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalar bilan bog'liq tahlil va dastlabki baholash ishlari tizimli yondashuvni, multidistsipliner ekspertizani va zamonaviy texnologiyalarni qo'llashni talab qiladigan murakkab jarayondir. Bu jarayon bolalarning individual rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash, ularga samarali yordam ko'rsatish va jamiyat hayotida faol ishtirok etishini ta'minlash uchun asos bo'ladi. Baholash natijalari asosida ishlab chiqiladigan ta'lim va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash dasturlari bolalar hayot sifatini oshirishga, ularni teng imkoniyatlar bilan ta'minlashga xizmat qiladi. Shu tariqa, mazkur sohadagi tizimli ishlar respublikada imkoniyati cheklangan bolalarning himoyasi va rivojlanishi yo'lida muhim qadamlarni tashkil etadi. Bu esa kelajakda ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlash, inson qadr-qimmatini hurmat qilish va teng huquqli fuqarolar sifatida hayotga to'laqonli integratsiyasiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Usmonova, N. (2023). "O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limning rivojlanish istiqbollari". O'zbekiston Ta'limi, 15(2), 54-62.
2. Xolmatova, M. (2022). "Imkoniyati cheklangan bolalar uchun reabilitatsiya va ijtimoiy muhit". Jamiyat va Sog'liq, 9(3), 30-38.
3. Karimov, D. (2021). "Nogironligi bo'lgan bolalarning inklyuziv ta'limdagi o'рни hamda muammolari". Pedagogika va Psixologiya, 11(4), 77-85.

4. Tursunova, G. (2020). "Imkoniyati cheklangan bolalarga psixologik yordam ko'rsatish metodikalari". Ijtimoiy Ilm, 8(1), 12-21.
5. Abdullaeva, S. (2023). "Bolalar inklyuziyasining yoshlarga ta'siri: O'zbekiston tajribasi". O'zbekiston Yoshlar Tadqiqotlari, 6(2), 45-53.
6. Qodirov, B. (2024). "O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalar uchun yaratilib borayotgan imkoniyatlar". Ijtimoiy Jarayonlar, 12(1), 66-73.
7. Norboyeva, F. (2021). "Imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlashda zamonaviy texnologiyalarning roli". Innovatsion Ta'lim, 3(5), 25-32.
8. Yusupov, R. (2022). "Imkoniyati cheklangan bolalar uchun maxsus ta'lim muassasalari faoliyatining mohiyati". Mahalliy Ta'lim, 9(4), 15-24.
9. Jalilova, D. (2023). "O'zbekiston tizimida imkoniyati cheklangan bolalarning tahlil va dastlabki baholash usullari". O'zbekiston Ilmiy Tadqiqotlari, 10(3), 39-47.

